

Ельза Васильєва

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАПИСАННЯ ІНШОМОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

У статті висвітлюється питання основних підходів до типології текстів, які поділяються на дві групи за критеріями виділення й класифікації текстів. З позицій комунікативно орієнтованої методики навчання іноземних мов значення набувають класифікації текстів на основі екстралінгвістичних факторів, які відіграють важливу роль у процесі комунікації. У статті також розглядаються три базових підходи до навчання писемного мовлення: текстовий, процесуальний та соціальний підходи. Встановлено, що при навчанні іноземного писемного мовлення обов'язковою вимогою є збалансоване поєднання всіх підходів при можливій перевазі одного з них (на нашу думку, процесуального) в залежності від рівня володіння мовою і потреб тих, хто вивчає мову.

Сьогодні існують різноманітні підходи до проблеми типології текстів (Г. Г. Бедросова, Н. В. Безсмертна, А. Г. Бердичевський, А. А. Вейзе, Я. М. Колкер, М. Пфютце і Д. Блей, J. McDonough and C. Shaw, T. Hedge, R. R. Jordan, A. Raimes, Ch. Tribble). Всі ці підходи умовно можна поділити на дві групи за критеріями виділення й класифікації текстів. У першому випадку, це класифікації на основі інтралінгвістичних характеристик тексту (за нейтральним і експресивним, за дієслівним і номінативним стилями, за характером зв'язку між реченнями тощо). Друга група класифікацій базується на екстралінгвістичних факторах: до уваги береться мета/намір того, хто пише, предмет/тема його висловлювання, умови протікання комунікації тощо [3, с. 49].

Вищезгадані групи класифікацій текстів відображають два базових підходи до написання текстів, відомих як текстовий підхід (product approach) і процесуальний підхід (process approach) (З. Я. Тураєва, J. McDonough and C. Shaw, T. Hedge, R. R. Jordan, A. Raimes, Ch. Tribble). Отже, стаття має на меті розглянути основні підходи до створення іноземних писемних текстів, а також встановити найбільш оптимальний з них.

Перший підхід (чи концепція у З.Я.Тураєвої) відображає результативно-статичні уявлення про текст. Текст розглядається як статичний об'єкт, як продукт мовленнєвої діяльності, як інформація, відчужена від відправника, і єдина форма, в якій мова нам дається в безпосередньому спостереженні [3, с. 49; 10, с. 13; 16, с. 11; 18, с. 37-44; 13, с. 164]. Текст є зразком для аналізу й імітації. Модель навчання писемного мовлення згідно з цим підходом охоплює такі етапи: робота з текстом-зразком (читання, осмислення й аналіз уривків з творів різних жанрів), створення висловлювань за аналогією зі структурними одиницями різних рівнів і написання студентами самостійних письмових робіт [7, с. 116].

Відповідно до другого, процесуального, підходу текст розглядається у процесі його створення як динамічна система отримання і передачі інформації. В цьому випадку акцент зміщується на процесуальність тексту, яка має на увазі реалізацію мовленнєвої здатності людини і враховує, що текст – це мова в дії, тобто на перший план виходить здатність мови до функціонування в мовленні. Не менш важливою є також особистість того, хто пише, його комунікативні та пізнавальні потреби, цільові настанови, а також аудиторія, до якої звернене писемне мовлення. Відповідно до моделі навчання писемного мовлення з позицій процесуального підходу, виділяється три етапи навчання написання тексту роботи: етап планування змісту писемного висловлювання (*pre-writing*), етап реалізації його задуму (*writing/drafting*) і етап контролю (редагування) написаного (*revising/editing/post-writing*). На першому етапі той, хто пише, визначає предмет, тему, адресата, мету дослідження та питання, які вирішуються в роботі; формулює тему і тезу дослідження; укладає складний план роботи; відбирає та аналізує джерела інформації з теми дослідження; відбирає необхідний мовний та

мовленнєвий матеріал з урахуванням особливостей стилю і жанру тексту. На другому етапі відбувається безпосередньо написання роботи згідно з чинними вимогами (формат, обсяг та ін.). Третій етап передбачає редагування власної письмової роботи.

У світлі комунікативно орієнтованої методики навчання іноземних мов значення набувають класифікації текстів на основі екстралінгвістичних факторів, які відіграють важливу роль у процесі комунікації. Одна з більш докладних класифікацій текстів була запропонована Н. В. Безсмертною, яка виділяє тексти за такими критеріями:

1. За функціонуванням у певних сферах комунікації, семантичної інформації або функціональному типу змісту (наукові, ділові, публіцистичні, побутові тощо). Даний критерій також лежить в основі класифікацій текстів, запропонованих Т. Хедж.

2. За композиційно – мовленнєвою формою (опис, роздум тощо).

Текст – опис інформує про предмет /явище матеріальної дійсності, його властивості, якості, стані, про враження, яке справляє об'єкт. В основі опису лежать просторові відношення, що передають соположення предметів та їхніх ознак у просторі відносно одне одного, тобто відображається дійсність як така. Для опису характерна статичність, синхронність, фотографічність зображення. У такому тексті важко вичленувати головну і другорядну інформацію, немає тісного зв'язку між реченнями, можливе їхнє перестановлення. У логіко- композиційній структурі опису виділяється презентація предмета/явища, його характеристика (кількісна і якісна, просторова і часова) і узагальнення чи конкретизація. Синтаксичний зв'язок між компонентами тексту – опису

характеризується гомогенністю, тобто паралельною будовою речень: однотипністю структур, часовою одноплановістю.

Текст – опис має свої лінгвістичні особливості: єдність видо – часових форм дієслів, вживання певних граматичних структур (there is/are), наявність атрибутів і атрибутивних конструкцій (significant, popular, the best of the sort), часте використання обставин місця (локативного значення), що вказують на постійність (in front of the house, next to the girl, always, never), наявність безособових речень, речень з однорідними членами, а також речень, що містять перерахування тощо.

Для тексту – роздуму (полеміки чи аргументації у Я. М. Колкера) характерні розгляд і рішення якоїсь проблеми, висування вихідної тези/судження, його логічний розвиток, наведення доказів, на основі яких робляться висновки. За визначенням М. Пфютце, роздум є комплексним оціночним зображенням засобами мови проблеми чи процесу її розв'язання з метою інформувати отримувача мовлення відносно проблеми, залучити його до розгляду цієї проблеми, активізувати його самостійне мислення і переконати його у вірності та корисності нових знань.

Для тексту – роздуму типові причинно – наслідкові зв'язки (казуальність речень). Текстова структура характеризується гетерогенністю – наявністю переважно ланцюжкового синтаксичного зв'язку між посилками і висновком умовиводу. Різновидом тексту – роздуму є текст – переконання, який переслідує мету не тільки висвітлити проблему, але й переконати читача у своїй правоті, сформулювати у нього певні погляди і навіть спонукати до якихось дій.

До лінгвістичних особливостей тексту – роздуму можна віднести використання системи сполучників і сполучних слів, що передають

значення причини, наслідку, умови, вставні слова і словосполучення (because, so as, therefore, moreover, finally, on the other hand), складні синтаксичні конструкції та складні безособові форми дієслова (it should be stressed/pointed out) [8, с. 12-15; 5, 7; 6, с. 38-42].

У процесі природного спілкування (як усного, так і письмового) рідко зустрічаються такі композиційно-мовленнєві форми як опис, розповідь і роздум у чистому вигляді. Як правило, між ними важко чітко визначити межі, їхні структури взаємопроникають одна в одну. Так, у тексті водночас можуть бути наявними й опис (за твердженням Я. М. Колкера, опис практично завжди входить у всі інші форми вираження думки), і розповідь, і роздум (доказ, переконання), а також низка інших модифікацій текстів (які характеризують, коментують, розвінчують, заперечують тощо).

Дані композиційно – мовленнєві форми, в свою чергу, поділяються на класи, виділені В. В. Одинцовим: визначення, умовивід, характеристика і повідомлення [5, с. 8]. Представлені форми типові для сфери наукової / навчальної комунікації.

3. За відношенням відправник мовлення – предмет висловлювання (нейтральні, емоційно забарвлені).

4. За відношенням відправник – адресат мовлення – (інформуючи тексти та тексти, які впливають на читача / слухача).

5. За видом комунікативного зв'язку або за каналом зв'язку (писемні та усні).

6. За формою комунікації (монолог, діалог, полілог).

7. За кількістю учасників комунікації (тексти інтерперсональної або масової комунікації) [3, с. 49-52].

А. А. Вейзе додає ще один критерій класифікації текстів [5, с. 6-9]. За характером інформації, що передається (емоціонально-естетична чи семантична) розрізняють художні та нехудожні тексти.

Заслуговують на увагу з позицій комунікативно орієнтованого навчання іноземних мов типології текстів, запропоновані М. Пфютце і Д. Блейем, а також А.Л. Бердичевським [9, с. 146-148; 2, с. 36-37]. У цих класифікаціях текстів простежується багато спільного, зокрема, виділяються такі текстові рівні, як клас, тип, вид і підвид тексту. Так, клас тексту визначається критерієм комунікативного плану чи комунікативним наміром того, хто пише, його бажанням досягнути певної мети за допомогою визначених інтенцій і керувати їхньою поведінкою (тексти, що інформують, активізують, з'ясовують, встановлюють контакти). Клас тексту конкретизується його типом (ділові або емоційно забарвлені тексти). Тип тексту обумовлюється конкретним (спеціальним) комунікативним наміром, тобто текстовою функцією. На наступному рівні критерієм класифікації виступає домінуючий мовленнєвомислительний спосіб комунікації (дія чи операція) чи мовленнєвий вчинок, який є засобом реалізації комунікативної дії, його мовленнєвою і мовною моделлю.

Мовленнєвий вчинок чи комунікативний прийом [function] – простіша одиниця вербального спілкування, яка має свій комунікативний зміст (смісловий зміст висловлювання, що передається з певним комунікативним наміром) і комунікативну форму (лексико – граматичне оформлення дії). Мовленнєві вчинки поділяють на чотири групи: дескриптивні (для передачі інформації, знань тощо), ініціативні (для стимулювання партнерів, що спілкуються), інвентивні (для опису пізнавальної діяльності) і контактивні (для встановлення та підтримки

контактів). Мовленнєвий вчинок конкретизує тип тексту і визначає його вид. Зокрема, комунікативними прийомами реалізації тексту можуть бути повідомлення, констатація, твердження, пояснення, порівняння, обґрунтування, висновок, узагальнення, доказ, заперечення, опис, судження, аргументація тощо. При цьому вид тексту можна визначити за домінуючим у ньому мовленнєвому вчинку (наприклад – повідомити чи пояснити). Згідно з стилістичним різновидом мовленнєвого вчинку виділяються підвиди тексту.

Не можна погодитись з думкою Н. В. Безсмертної, що будь – який текст є результатом взаємодії ряду екстралінгвістичних факторів і характеризується цілим комплексом ознак, що повторюються в багатьох текстах і є результатом цілеспрямованої комунікативної дії, що відбувається за певних умов [3, с. 52].

Важливого значення набуває взаємодія (комунікація) того, хто пише, і того, хто читає. Письмо розглядається як свого роду засіб міжособистісного спілкування (*social activity*), яке можна вважати успішним лише за умови розуміння читачем змісту і мети написаного. Якщо в двох згаданих вище підходах до написання текстів у центрі уваги знаходиться або текст (*product approach*), або той, хто пише (*process approach*), то в цьому випадку на перший план виходить безпосередньо читач як учасник акту комунікації за допомогою письма, а написаний текст є засобом установаження й розвитку контактів між комунікантами (тим, хто пише, і тим, хто читає).

Таким чином, за допомогою писемного тексту досягаються комунікативні інтенції, вирішуються комунікативні завдання: всі елементи іншомовної системи підкорені певному аспекту діяльності, їх слід інтерпретувати, виходячи з їхньої участі у вирішенні комплексного

комунікативного завдання. В зарубіжній методиці підхід, орієнтований на акт комунікації, називається соціальним (social approach). При цьому і той, хто написав текст, і всі ті, хто прочитали цей текст, за твердженням К.Тріббла, є учасниками комунікації (participants in the genre), де кожен має свою роль.

Як свідчить усе вищесказане, взаємодією екстралінгвістичних факторів визначається семантика типу тексту, його семантичний інваріант, який, в свою чергу, детермінує тип мовленнєвої і мовної організації тексту. Відповідно, жанр тексту можна визначити як цілісне висловлювання, що традиційно використовується для досягнення певної комунікативної мети в типових умовах спілкування [3, с. 54]. Жанром можна також вважати стандартизований тип відбору й організації позамовних факторів і мовних засобів у цілий текст, що передбачає відбір окремих явищ/факторів, послідовність пред'явлення і ступінь їхнього розкриття в тексті; певну композиційну структуру тексту; види функціонування мовних засобів всередині тексту (співвідношення елементів різних стилів, спеціальні формули організації тексту тощо). Отже, жанр – не просто сукупність одиниць, а засіб їхньої організації в тексті з урахуванням смислового, композиційного і мовленнєвого аспектів даного тексту. Таким чином, кожний текст має свій жанр, загальна кількість жанрів можливо обчислити, хоча питання про їхню кількість до сих пір залишається суперечливим.

Ми цілком поділяємо думку про те, що при навчанні іншомовного писемного мовлення обов'язковою вимогою є збалансоване поєднання всіх підходів при можливій перевазі одного з них в залежності від рівня володіння мовою і потреб тих, хто вивчає мову [7, с. 111]. Ми вважаємо, що найбільша питома вага належить процесуальному підходу. Цей факт пояснюється тим, що письмо за своєю природою має чітко виражений

«процесуальний» характер, завдяки чому процесуальний підхід набув свого розвитку саме при навчанні писемного мовлення (продукт письма є результатом процесу планування, написання тез, чорнового варіанту, повернення до написаного, внесення змін до первинного тексту тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бедросова Г.Г. обучение письму как одной из форм коммуникации в языковом вузе / на материале немецкого языка /: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М.: 1979. – 19с.

2. Бердичевский А.Л. Оптимизация системы обучения иностранному языку в педагогическом вузе. Науч.-теор. пособие. – М.: Высш. школа, 1989. – С. 36-37.

3. Бессмертная Н.В. К вопросу о типологии текста // Лингвистика текста и обучение иностранным языкам / Сб. науч. статей . – К.: Вища школа, 1981. – С. 49-52.

4. Блай Д. К вопросу о коммуникативном аспекте педагогически ориентированной профессиональной лингвистике текста // Лингвистика текста и обучение иностранным языкам / Сб. науч.статей. – К.: Вища школа, 1981. - С. 194.

5. Вейзе А.А. Чтение, реферирование и аннотирование иностранного текста. Уч. пособие. К.: Вища школа, 1985. – С. 6-9.

6. Глазунова Т.В. Обучение письменному общению на английском языке с применением «диалога-журнала» /: Дис. ... канд. пед. наук. – К., 1997. – С. 38-42.

7. Колесникова И.Л., Долгина О.А. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков. С-Пб.: Блиц, 2001. –223 с.

8. Колкер Я.М. Теоретическое обоснование последовательности обучения письменному выражению мыслей на иностранном языке /: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. М., 1975. – С. 6-8, 12-15.
9. Пфютце М., Блей Д. О коммуникативно-функциональном методе анализа монологического текста-рассуждения в обучении иностранным языкам // Лингвистика текста и методика преподавания иностранных языков / Сб. науч. статей. - К.: Вища школа, 1981. – С. 146-148.
10. Тураева З.Я. Лингвистика текста. – М.: Просвещение, 1986. – С.13.
11. Brookes A., Grundy P. Writing for Study Purposes: A teacher's guide to developing individual writing skills. –Cambridge:Cambridge University Press, 1991. – P. 26-29.
12. Hedge T. Writing. – Oxford: Oxford University Press, 1988. - P. 89, 96.
13. Jordan R.R. English for Academic Purposes: A Guide and Resource Book for Teachers. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1997. – 404 p.
14. McDonough J. & Shaw C. Materials and Methods in ELT: A teacher's guide. – Blackwell, 1998. – P. 175.
15. Pincas A. Teaching English Writing. – Macmillan Publishers Ltd., 1991. – P. 3.
16. Raimes A. Techniques in Teaching Writing. – Oxford: Oxford University Press, 1983. – 164 p.
17. Raimes A. Exploring through Writing: Process Approach to ESL Composition. – Second Edition. – N.Y.: St.Martin's Press, 1992. – 398 p.
18. Tribble C. Writing. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – P. 25, 37-44, 45-61.

SUMMARY

The article deals with various approaches to the text typology under which texts can be classified into two main groups according to intralinguistic and extralinguistic factors underlying them. Three basic approaches to writing (product, process and social approaches) were described and generalized. The leading role of the process approach was specified.

Олена Павленко

АФОРИЗМИ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ІГОРЯ КАЧУРОВСЬКОГО: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

У статті аналізуються особливості відтворення афористичних форм роману І. Качуровського «Шлях невідомого» в перекладі Ю. Ткача, розглядаються використані перекладачем їх жанрово-стильові різновиди. Особлива увага приділяється компаративному вивченню перекладу афоризмів української та англійської мов.

Вивчення художнього перекладу як складного міжлітературного феномену упродовж останнього часу активізується в Україні. Показово, що увага до перекладної літератури у якості чинника літературних взаємозв'язків зосереджується на її осмисленні в компаративному дискурсі. Такий підхід спрямований на те, щоб принципово увиразнити уявлення про процес розвитку української перекладазнавчої думки, збагатити національну літературу й культуру новими образами, жанрами, стилістичними прийомами й поняттями. Висвітленню й переосмисленню цієї проблеми присвячено ряд ґрунтовних наукових праць (Р. Громя'к, Л. Коломієць, Корунець І. В., М. Лановик, Т. Левицька та ін.). Розгляд компаративного дискурсу перекладу, що передбачає обговорення, почасти полеміку навколо перекладацьких питань, відкриває нові перспективи для вивчення його загального контексту. Насамперед це виявляється в зверненні інтерпретатора до всіх скарбів рідної мови, розкритті її потенційних можливостей, поповненні екзотизмами, афоризмами, крилатими висловлюваннями.